

УДК 332.012.33'122:32.019.5.061.25

ДВІГУН А.О.

д.е.н., професор, головний науковий спеціаліст Національного інституту стратегічних досліджень, e-mail: dvigun.alla@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0168-8682

СТІЙКІСТЬ ТА ПОТЕНЦІАЛ ГРОМАД В УМОВАХ ВІЙНИ: ЗАГРОЗИ ТА ЗАХОДИ ПРОТИДІЙ

Мета. В умовах війни стійкість громади стає вирішальним фактором її виживання та подальшого розвитку. Війна посилює існуючі загрози та створює нові, вимагаючи від громад швидкої адаптації та розвитку здатності до відновлення. Основною метою даної статті є визначення ключових загроз для громад в умовах війни та розробка заходів протидії. **Методика.** Для дослідження було використано комбінацію кількісних та якісних методів, включаючи кейс-стаді місцевих громад, які вже стикнулися з військовими діями, а також методи порівняльного аналізу, системно-структурний, узагальнення, економіко-статистичний, абстрактно-логічний, монографічний, методи аналізу та синтезу. **Результати.** Вторгнення російської армії на територію України 24 лютого 2022 року спричинило жакливі руйнування в тому числі цивільної інфраструктури України. Завдані значні збитки цивільній інфраструктурі мають негативний вплив на функціонування та розвиток вітчизняного національного господарства, регіонів та громад. Збройна агресія Росії сьогодні також є основною загрозою стійкості й безпеці країни загалом та її регіонам й територіальним громадам зокрема. Це потребує негайного реагування на різних рівнях державного управління та громадської активності. Окрім мілітарних дій та політичного дипломатичного тиску, важливим аспектом протидії є економічна стійкість. Стійкість економіки, зокрема, вимагає посилення внутрішніх потужностей, що здатні компенсувати економічні та соціальні збитки, які можуть виникнути у результаті військових дій та вимагають осмислення протидії загрозам. Головними напрямками стійкості є: *Соціальна згуртованість: Загрози:* Розкол громад, втрата довіри, поширення страху та невизначеності. *Заходи протидії:* Формування мереж взаємодопомоги, забезпечення чіткої та правдивої комунікації, організація соціальних заходів для збереження спільноти. *Економічна стабільність: Загрози:* Зниження економічної активності, зростання безробіття, падіння місцевих бюджетів. *Заходи протидії:* Створення фондів підтримки місцевих підприємств, розвиток альтернативних каналів збуту, сприяння внутрішньому та зовнішньому інвестиціям. *Психологічна витривалість: Загрози:* Поширення стресу, травм, психічних розладів серед населення. *Заходи протидії:* Надання психологічної допомоги, створення спеціалізованих центрів підтримки, проведення тренінгів з психологічної стійкості. *Місьцеве самоврядування: Загрози:* Руйнування інфраструктури управління, втрата контролю над територіями. *Заходи протидії:* Розбудова локальних органів влади, залучення громадян до процесів прийняття рішень, створення швидкісних комунікаційних мереж для зв'язку між різними рівнями влади. **Наукова новизна.** Здійснено аналіз, як стратегії протидії загрозам можуть бути інтегровані в щоденне функціонування громади та підвищити їх відновлювальний потенціал та стійкість в довгостроковій перспективі. **Практична значимість.** Висновки та пропозиції статті можуть бути корисними при оптимізації ресурсів громад та розробки стратегій їх відновлення та розвитку в пост військовий період.

Ключові слова: стійкість громад, військовий конфлікт, стратегії протидії, соціальна згуртованість, економічна стабільність, психологічна витривалість, місьцеве самоврядування

Постановка проблеми

Військові конфлікти сучасності накладають значні виклики щодо стійкості та потенціалу громад. Розглядаючи специфіку цих умов, важливо визначити загрози, з якими стикаються громади, та розробити ефективні стратегії протидії, з урахуванням аналізу різних аспектів стійкості громад в контексті військового конфлікту, включаючи соціальну згуртованість, економічну стабільність та психологічну витривалість. Вкрай важливі ініціативи зміцнення потенціалу громад, включаючи розвиток місцевого самоврядування, формування мережі взаємодопомоги та реалізація програм відновлення.

Формулювання мети статті

Метою статті є дослідження стійкості та потенціалу громад в умовах війни та визначення рекомендацій щодо заходів протидії для зміцнення громад.

Виклад основного матеріалу

В умовах війни громади зіштовхуються з рядом серйозних випробувань, що ставлять під загрозу їхнє існування та розвиток. Військові дії прямо впливають на безпеку, економіку, соціальну структуру та екологічний баланс у регіоні. Тому визначення ключових аспектів стійкості громад, визначення потенційних загроз та пропонування комплексних заходів для підвищення стійкості громад в умовах війни є вкрай важливим.

Стійкість громади визначається як здатність системи протистояти зовнішнім шокам і стресам, адаптуватися до них та відновлюватися після їх впливу. Основними компонентами стійкості є: здоров'я та добробут населення; економічна резиліентність; соціальна когезія; інституційна здатність до управління кризами; фізична інфраструктура. [1].

Військові конфлікти породжують цілу низку загроз для громад. Це перш за все: руйнування інфраструктури, соціальна дестабілізація, економічна криза, здоров'я та психологічні проблеми населення, екологічні катастрофи.

Заходами протидії мають бути:

Короткострокові заходи:

- Надзвичайні гуманітарні заходи: швидке реагування на найбільш нагальні потреби, такі як харчування, притулок, медична допомога.
- Відновлення інфраструктури: тимчасове відновлення основних служб та комунікацій.
- Психологічна підтримка: організація психологічної допомоги для постраждалих від війни.

Довгострокові заходи:

- Економічне відновлення: стимулювання місцевої економіки, підтримка підприємництва.
- Соціальні ініціативи: зміцнення соціальної когезії, розвиток освіти та культури.
- Політична стабілізація: формування ефективних місцевих управлінь, залучення населення до процесу відновлення.
- Екологічна безпека: заходи з оцінки та відновлення пошкодженого навколишнього середовища.

Необхідність оцінки стійкості регіонів та ТГ передбачає визначення слабких місць та розробку ефективних заходів для зміцнення стійкості і, відповідно, безпеки цих громад [3].

Посилення стійкості та безпеки територіальних громад передбачає визначення:

1. Визначення видів стійкості;
2. Критеріїв оцінки для заданих загроз і, відповідно, практичного проведення такого оцінювання;
3. Рівня конкуренції і проблеми, пов'язані з пануванням монополій у певних секторах, таких як енергетика, що впливають на загальну конкурентоспроможність країни;
4. Критеріїв стійкості щодо критичної інфраструктури і необхідність розробки комплексу практичних заходів для її захисту;
5. Установлення критичних та граничних рівнів показників стійкості (до 6. якого показника систему можна вважати стійкою).
6. Оцінювання стійкості середовища життєдіяльності на рівні ТГ, що включає аналіз статистичних даних і визначення специфічних критеріїв;
7. Демографічної ситуації та еміграції, особливо серед кваліфікованих спеціалістів та молоді, з метою збереження гуманітарного потенціалу країни.

Такий підхід дозволяє не тільки виявити поточні слабкості, але й розробити стратегічні плани для їх виправлення та підвищення загальної стійкості країни в умовах непростого зовнішньополітичного контексту [4].

Державою у період дії воєнного стану впроваджено ряд важливих інституційних механізмів щодо посилення ефективності та стійкості місцевого самоврядування у воєнний час, зміцнення потенціалу територіальних громад, які стосуються питань планування та виконання місцевих бюджетів, розміщення ВПО, релокації бізнесу, підтримки підприємництва та агробізнесу в громадах тощо. Подальші законодавчі ініціативи сприятимуть розширенню можливостей залучення

мешканців громад та громадських організацій до вироблення рішень на рівні місцевого самоврядування, а також відкритості та прозорості діяльності органів місцевого самоврядування.

Однак, висока концентрація ВПО в окремих регіонах України, труднощі з їх працевлаштуванням та забезпеченням житлом, проблеми забезпечення потреб релокованого бізнесу, щодо стягнення податків та зборів, які безпосередньо впливають на наповнення місцевих бюджетів, проблеми надмірного навантаження на соціальну інфраструктуру, на подолання якого громади не мають достатньої інституційної спроможності та фінансування, гальмують розвиток потенціалу громад в умовах війни.

Безумовним пріоритетом сьогодення стає визначення першочергових завдань і пошуку підходів, методів та інструментів які мають допомогти органам місцевого самоврядування з одного боку, забезпечити їх максимальну ефективність в управлінні ресурсним потенціалом відповідних територій, а з іншого, налагодити координацію діяльності всіх владних інституцій. Головною метою якого є своєчасне забезпечення нагальних потреб фронту, та налагодження процесів, які безпосередньо впливають на організацію управління розвитком територій.

*Рекомендації відповідним органам державного управління у межах своїх повноважень доцільно:
Рекомендувати ОМС:*

- актуалізувати стратегії розвитку громад;
- провести аудит людських ресурсів, щоб надати можливості працевлаштування внутрішньо переміщеним особам відповідно до їх фахових навичок;
- проводити роботу з місцевим бізнесом щодо добровільної сплати підприємцями єдиного податку та активізувати роботи зі сплати земельних податків;
- формувати систему моніторингу внутрішньо переміщених осіб та релокованих бізнесів, включаючи їх поділ на три основні категорії: 1) транзитні особи (ті, хто оселився в нових громадах на короткотривалий період: від кількох днів до кількох місяців, а надалі прямувати в інші громади чи регіони, або за кордон); 2) групи тимчасового перебування (очікуваний термін проживання на території громади – від кількох місяців до одного року (залежно від перспективи завершення бойових дій та можливості повернення додому); 3) переселенці, орієнтовані на постійну зміну місця проживання, включаючи здійснення безповоротної релокації свого бізнесу зі Сходу або Півдня країни у Центр чи на Захід [5].
- посилювати співпрацю з донорськими організаціями європейських держав щодо розбудови та модернізації інфраструктури відповідних громад, а також підготовки до реалізації проектів їх повоєнного соціально-економічного розвитку, програм та проектів, спрямованих на підготовку наших владоможців і співгромадян до повоєнного етапу соціально-економічного розвитку тощо. І саме територіальні громади та органи їх місцевого самоврядування повинні виступити у цьому питанні одними з першочергових ініціаторів.

Впровадити механізми та інструменти стимулювання ОМС щодо:

- розробки громадами Програми комплексного відновлення територій, в якій передбачати розгляд таких напрямів, як негативний вплив руйнування; екологія; відновлення та збереження історичних пам'яток; заходи щодо відновлення територій; економічна доцільність, перенесення бізнесу; демографічна ситуація; працевлаштування та забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб;
- підтримки бізнесу ОМС: активувати роботу щодо об'єктів, які є у громаді й формувати бази підприємств, які можуть бути використані під релокацію бізнесу; надавати безкоштовне житло для працівників (та їх сімей) релокованих підприємств; звільняти від сплати підприємства за оренду приміщень комунальної власності; надавати консультаційну підтримку для переміщених підприємств; впровадити систему фінансування мікробізнесу, бізнес – ідеї через крудфандингові платформи; створювати сайти де підприємства, котрі пропонують спільний бізнес або надають площі, можуть розмістити свою інформацію; створювати системи позиціонування та просування продукції місцевих виробників [1]; сприяти участі місцевим підприємствам у міжнародних виставках з метою виходу на міжнародні ринки;
- коригування інвестиційних паспортів, проведення інвентаризації ресурсів, які можна використовувати для інвестиційної діяльності, створення каталогів виробників громад з метою залучення коштів міжнародних донорів

- удосконалення системи моніторингу об'єктів оподаткування земельним податком та податком на нерухомість для підвищення потенціалу надходжень до місцевих бюджетів.

Щодо стійкості громад рекомендується:

1. Розробити міжнародні стандарти для забезпечення стійкості громад в умовах війни.
2. Забезпечити координацію між урядовими та неурядовими організаціями для ефективної кризової реакції.
3. Впровадити освітні програми для підвищення рівня готовності громадян до кризових ситуацій.
4. Стимулювати міжнародну допомогу та інвестиції в поствійськове відновлення та розвиток громад.
5. Для поглиблення розуміння проблеми потрібні подальші дослідження з фокусом на конкретних громадах, їх внутрішній структурі та історії впорядкування під час військових дій. Також важливо розробити більш детальні методики оцінки ефективності запроваджених заходів протидії. Висновки: Стійкість громад у військовий час вимагає комплексного підходу, що включає негайну гуманітарну відповідь та довгострокову стратегію відновлення. Ключовими є інтегровані заходи, що сприяють соціальній та економічній стабілізації, зміцненню здоров'я населення та відновленню інфраструктури. Відновлення громад після війни повинно враховувати уроки конфлікту та підсилувати місцеві потужності для кращої підготовки до можливих майбутніх криз.

Висновки

В умовах війни, стійкість громади залежить від багатьох факторів, серед яких ключовими є соціальна згуртованість, економічна стабільність та психологічна витривалість. Проактивні дії та адаптивні стратегії можуть значно підвищити потенціал громад для протистояння загрозам війни. Місцеве самоврядування відіграє вирішальну роль у цьому процесі, об'єднуючи зусилля громадськості та влади для забезпечення стійкого розвитку та відновлення. Розроблені рекомендації відповідним органам державного управління у межах їх повноважень щодо підвищення стійкості громад

DVIGUN A. O.

Doctor of Economic Sciences, professor, chief scientific specialist of the National Institute of Strategic Studies, e-mail: dvigun.alla@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0168-8682

STABILITY AND POTENTIAL OF COMMUNITIES IN THE CONDITIONS OF WAR: THREATS AND COUNTERMEASURES

Goal. In the conditions of war, the stability of the community becomes a decisive factor for its survival and further development. War exacerbates existing threats and creates new ones, requiring communities to rapidly adapt and develop resilience. The main goal of this article is to identify the key threats to communities in war conditions and to develop countermeasures. **Method.** A combination of quantitative and qualitative methods was used for the research, including case studies of local communities that have already faced military actions, as well as methods of comparative analysis, systemic-structural, generalization, economic-statistical, abstract-logical, monographic, methods of analysis and synthesis. **The results.** The invasion of the Russian army on the territory of Ukraine on February 24, 2022 caused terrible destruction, including the civil infrastructure of Ukraine. Significant damage to civil infrastructure has a negative impact on the functioning and development of the national economy, regions and communities. Russia's armed aggression today is also the main threat to the stability and security of the country in general and its regions and territorial communities in particular. This requires an immediate response at various levels of state administration and public activity. In addition to military action and political diplomatic pressure, an important aspect of countermeasures is economic stability. The stability of the economy, in particular, requires the strengthening of internal capacities capable of compensating for the economic and social losses that may arise as a result of military operations and require an understanding of countermeasures against threats. The main areas of sustainability are: Social cohesion: Threats: Division of communities, loss of trust, spread of fear and uncertainty. Countermeasures: Formation of mutual aid networks, provision of clear and truthful communication, organization of social events to preserve the community. Economic stability: Threats: Decrease in economic activity, increase in unemployment, drop in local budgets. Countermeasures: Creation of support funds for local enterprises, development of alternative sales

channels, promotion of domestic and foreign investments. Psychological endurance: Threats: Spread of stress, injuries, mental disorders among the population. Countermeasures: Provision of psychological assistance, creation of specialized support centers, conducting trainings on psychological stability. Local self-government: Threats: Destruction of management infrastructure, loss of control over territories. Countermeasures: Development of local authorities, involvement of citizens in decision-making processes, creation of high-speed communication networks for communication between different levels of government. **Scientific news.** An analysis is made of how strategies to counter threats can be integrated into the daily functioning of the community and increase their recovery potential and resilience in the long term. **Practical significance.** The conclusions and suggestions of the article can be useful in optimizing community resources and developing strategies for their recovery and development in the post-war period.

Keywords: community resilience, military conflict, countermeasures, social cohesion, economic stability, psychological resilience, local self-government

REFERENCES

1. Dyhun, A.O., Khymynets, V.V., Holovka, A.A., Zhalilo, Ya.A., et al. (2022). Economic Foundations of Community Cohesion: Analytical Report. Kyiv: National Institute for Strategic Studies. Retrieved from <https://doi.org/10.53679/NISSanalytrep.2022.08.in.ua/>
2. Dyhun, A., Pyshchulina, O., Yurochko, T., Mishchenko, M., Zhalilo, Ya. (2018). Development of Human Capital: Towards Quality Reforms. Kyiv: Razumkov Center.
3. Rodriguez-Pose, A., & Garcilazo, E. (2013). Quality of Government and the Returns on Investment: Examining the Impact of Cohesion Expenditure in European Regions. OECD Regional Development Working Papers. Paris: OECD Publishing.
4. Territorial Communities in Conditions of Martial Law: Ensuring Effective Governance in the Context of Post-War Development Priorities. Retrieved from <https://www.prostir.ua/?news=terytorialni-hromady-v-umovah-vojennoho-stanu-yak-zabezpechyty-efektyvne-upravlinnya-v-konteksti-priorytetiv-povojennoho-rozvy>
5. Dyhun, A.O., Potapenko, V.G., Barannik, V.O., et al. (Eds.). (2023). Local Self-Government as a Factor of Rear Stability: Analytical Report. Kyiv: National Institute for Strategic Studies. Retrieved from <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.02>
6. Stability of Communities. Retrieved from <https://decentralization.gov.ua/uploads/attachment/document/1221/ad-stiykist-gromad.pdf>

Стаття надійшла до редакції: 28.11.2023

Received: 2023.11.28